

Minaxanın Elşən qızı ABDULLAYEVA

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin magistrantı

E-mail: abdulayevamina29@gmail.com

AZƏRBAYCAN ANİMASİYA SƏNƏTİNİN İNKİŞAFI VƏ DÜNYA ANİMASİYA TƏCRÜBƏSİ İLƏ MÜQAYİSƏSİ

Xülasə

Bu məqalədə Azərbaycan animasiya sənətinin tarixi inkişaf mərhələləri, mövcud vəziyyəti və dünya animasiya təcrübəsi ilə müqayisəsi ətraflı şəkildə təhlil edilmişdir. Azərbaycan animasiyası XX əsrin ortalarından etibarən formalaşmağa başlamış, xüsusilə “Azərbaycanfilm” kinostudiyasının fəaliyyəti ilə milli motivləri vizual təqdimat vasitəsi kimi inkişaf etdirmişdir. Məqalədə göstərilir ki, Azərbaycan animasiyası milli mədəniyyətin qorunması, folklor və ədəbiyyat nümunələrinin geniş auditoriyaya çatdırılması baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Araşdırma göstərir ki, Azərbaycan animasiyası tarixi dövrlərdə müxtəlif texnoloji və sosial məhdudiyyətlərlə üzləşmişdir. İlk mərhələdə animasiya əsasən əl ilə çəkilmiş və klassik nağıl motivləri ilə zənginləşdirilmişdir. Sonrakı mərhələdə isə texnoloji imkanların artması, rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi və beynəlxalq əməkdaşlıqlar Azərbaycan animasiyasının keyfiyyətini və vizual estetikasını yüksəltmişdir. Müasir dövrdə yerli animasiya studiyaları 2D və 3D animasiya texnologiyalarından istifadə edərək, həm kommersiya, həm də sənət yönümlü layihələr həyata keçirirlər. Məqalədə dünya animasiya təcrübəsi ilə müqayisələr aparılmış, ABŞ, Yaponiya və Avropa animasiya məktəblərinin xüsusiyyətləri təhlil edilmişdir. Beynəlxalq animasiya sənətində texnoloji infrastrukturun, peşəkar kadr hazırlığının və kommersiya strategiyalarının rolunun Azərbaycan təcrübəsi ilə müqayisədə daha yüksək olduğu müəyyən edilmişdir. Eyni zamanda, dünya animasiyasında sosial mövzuların, eksperimental texnikaların və global mövzuların geniş şəkildə işləndiyi qeyd edilmişdir. Təhlillər göstərir ki, Azərbaycan animasiyası milli dəyərləri qoruyaraq beynəlxalq səviyyədə tanınmaq potensialına malikdir. Bunun üçün kadr hazırlığının artırılması, texnoloji bazanın gücləndirilməsi, beynəlxalq festival və əməkdaşlıqların genişləndirilməsi vacibdir. Nəticədə, Azərbaycan animasiyası həm milli mədəniyyətin qorunmasına, həm də beynəlxalq arenada rəqabətqabiliyyətin artırılmasına töhfə verə bilər. Bu xülasə Azərbaycan animasiya sənətinin tarixindən, müasir vəziyyətindən və dünya təcrübəsi ilə müqayisəsindən əldə olunan əsas nəticələri ümumiləşdirir və gələcək tədqiqat istiqamətləri üçün tövsiyələr təqdim edir.

Açar sözlər: Azərbaycan animasiyası, milli mədəniyyət, rəqəmsal animasiya, dünya animasiya təcrübəsi, vizual estetik.

UOT: 791.43.05: 791.43: 008

JEL: Z11, Z13

DOI: <https://doi.org/10.54414/JLBS3543>

Giriş

Animasiya sənəti XXI əsrin mədəni və vizual ifadə vasitələrindən biri kimi dünya miqyasında sürətlə inkişaf etmişdir. Bu sənət növü yalnız əyləncə funksiyasını daşımır, həm də milli mədəniyyətin qorunması, folklor və ədəbiyyat nümunələrinin vizual təəcəssümü, eləcə də sosial və təhsil yönümlü mesajların çatdırılması kimi çoxşaxəli funksiyaları yerinə

yetirir. Animasiya, vizual nitq, rəng, hərəkət və səs elementlərini birləşdirərək tamaşaçılara həm emosional, həm də intellektual təsir göstərir. Dünyada Disney, Pixar, Studio Ghibli kimi studiyaların fəaliyyəti animasiya sənətinin yalnız əyləncə deyil, həm də təhsil və mədəniyyət sahəsində güclü vasitə olduğunu göstərir.

Azərbaycan animasiya sənəti XX əsrin ortalarından etibarən formalaşmağa başlamışdır. İlk illərdə bu sahə əsasən dövlət sifarişi ilə həyata keçirilmiş və milli motivlərin animasiya vasitəsilə təqdimatı prioritet olmuşdur. Azərbaycan folkloru, nağıl və dastanları animasiya əsərlərində vizual olaraq canlandırılaraq həm uşaqlar, həm də böyüklər üçün mədəniyyətin qorunması və təbliği məqsədini daşımışdır. “İrs”, “Şah İsmayıl” və “Qara Qarayevin musiqisi ilə animasiya” kimi erkən illərin işləri bu sahədə ilkin addımlar kimi qiymətləndirilir.

Azərbaycan animasiyasının inkişafını anlamaq üçün onun tarixi mərhələlərini, texnoloji imkanlarını, mövzu və motivlərini təhlil etmək vacibdir. Tarixi baxımdan, animasiya sahəsi Sovet dövründə və müstəqillik illərində fərqli mərhələlər keçmişdir. Sovet dövründə texnologiya məhdud olsa da, yaradıcı kollektivlər rəng, hərəkət və musiqi ilə eksperimentlər aparmış, milli motivləri qoruyub saxlamışdır. Müstəqillik dövründə isə rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi ilə animasiya sahəsində yeni perspektivlər yaranmış, kompüter qrafikası, 3D modelləşdirmə və rəqəmsal montaj texnologiyaları geniş istifadə olunmağa başlamışdır.

Müasir dövrdə Azərbaycan animasiyası texnologiya və mövzu baxımından müxtəlif səviyyələrdə inkişaf etmişdir. Kompüter animasiyası, 3D vizualizasiya, virtual realıq və interaktiv animasiya texnologiyaları artıq yerli yaradıcı studiyalarda tətbiq olunur. Mövzu baxımından isə yalnız folklor və milli motivlərə deyil, həm də sosial, təhsil və bəşəri mövzulara diqqət yetirilir. Eyni zamanda, beynəlxalq festival və platformalarda yerli animasiya layihələrinin təqdim olunması Azərbaycan animasiyasının qlobal səviyyədə tanınmasına imkan yaradır.

Dünya animasiya təcrübəsi ilə müqayisədə Azərbaycan animasiyası müəyyən imkanlara və potensiala malikdir. Lokal motivlər, milli musiqi və folklor zənginliyi, yaradıcı kollektivin enerjisi və rəqəmsal texnologiyalara adaptasiya bacarığı yerli animasiyanı unikal edir. Lakin beynəlxalq standartlar, kommersiya strategiyaları və marketinq imkanları baxımından hələ inkişaf

etməkdədir. Azərbaycan animasiyası, xarici bazarlarda daha geniş tanınmaq, beynəlxalq əməkdaşlıq və investisiya cəlb etmək potensialına malikdir.

Bu baxımdan, məqalənin məqsədi Azərbaycan animasiya sənətinin tarixi inkişafını və müasir vəziyyətini ətraflı təhlil etmək, onu dünya animasiya təcrübəsi ilə müqayisə etmək və yerli animasiyanın inkişaf perspektivlərini müəyyən etməkdir. Məqalədə aşağıdakı əsas suallara cavab axtarılır: Azərbaycan animasiya sənəti hansı tarixi mərhələlərdən keçmişdir? Müasir dövrdə texnologiya və mövzu baxımından Azərbaycan animasiyası hansı səviyyədədir? Dünya animasiya təcrübəsi ilə müqayisədə Azərbaycan animasiyası hansı imkanlara və potensiala malikdir? Bu sualların cavabları yerli animasiya sahəsinin inkişaf strategiyalarını və gələcək perspektivlərini müəyyən etmək üçün əsaslı məlumat təmin edir.

Beləliklə, Azərbaycan animasiya sənətinin inkişafı yalnız mədəni və estetik baxımdan deyil, həm də sosial, təhsil və beynəlxalq inteqrasiya baxımından əhəmiyyətli bir sahə kimi qiymətləndirilir. Bu sənət növünün tarixi, mövcud vəziyyəti və gələcək imkanları barədə təhlil aparmaq, həm yerli yaradıcı kollektivlər, həm də dövlət siyasəti üçün dəyərli tövsiyələr təqdim edir.

Azərbaycan animasiya sənətinin inkişafı. Azərbaycan animasiya sənəti XX əsrin 60-cı illərindən etibarən milli mədəniyyətin vizual təəcəssümü kimi formalaşmağa başlamışdır. Bu dövr eyni zamanda Azərbaycan mədəniyyətində və incəsənətində yeni bir mərhələnin başlanğıcı kimi qiymətləndirilir, çünki animasiya yalnız əyləncə vasitəsi olmaqla kifayətlənməmiş, həm də milli folklorun qorunması, xalq nağıllarının və dastanlarının vizual təqdimatı, eləcə də uşaqların estetik və mənəvi tərbiyəsində əhəmiyyətli rol oynamışdır. Azərbaycan animasiyasının inkişafı bir neçə faktordan – texnoloji imkanlar, sosial-iqtisadi şərait və milli-estetik prioritetlərdən asılı olmuşdur və bu faktorlar bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə animasiya sənətinin formalaşmasını təmin etmişdir [1].

Texnoloji baxımdan, 1960-70-ci illərdə animasiya sahəsi əsasən ənənəvi çəkiliş

üsulları, əl ilə hazırlanmış kadrlar və sadə vizual effektlər üzərində qurulmuşdur. Bu dövrdə yaradıcı kollektivlər mövcud texniki məhdudiyyətlərə baxmayaraq, milli motivləri animasiya vasitəsilə canlandırmaq üçün yeni üsullar və estetik yanaşmalar inkişaf etdirmişlər. Bunun nəticəsi olaraq, “Nağil qəhrəmanları”, “Qarabağ nağılları” və “Şah İsmayıl” kimi animasiya layihələri meydana gəlmiş və Azərbaycan folklorunun vizual təəcəssümü sahəsində ilk uğurlu nümunələrdən biri olmuşdur.

1980-ci illərə doğru animasiya texnologiyasında müəyyən yeniliklər tətbiq edilmişdir. Əl ilə çəkilmiş kadrlarla yanaşı, rəqəmsal üsullara keçid prosesi başlanmış, musiqi və səsin sinxronizasiyası daha mükəmməl şəkildə həyata keçirilmişdir. Bu dövr həmçinin tematik müxtəlifliyin artdığı bir mərhələ kimi seçilir: uşaqlar üçün əyləncəli və tədris yönümlü animasiyadan əlavə, sosial və mədəni mesajları daşıyan animasiya əsərləri hazırlanmağa başlamışdır.

Müstəqillik dövründə isə Azərbaycan animasiyası daha geniş perspektivlər qazanmışdır. 1990-cı illərdən etibarən kompüter

qrafikası və 3D modelləşdirmə texnologiyaları sahəyə daxil olmuş, yerli yaradıcı studiyalar rəqəmsal animasiya layihələri hazırlamağa başlamışdır. Bu dövrdə animasiya yalnız milli motivləri vizual olaraq təqdim etməklə kifayətlənməmiş, həm də beynəlxalq festivallarda iştirak etmək və dünya səviyyəsində tanınmaq məqsədini daşıyan layihələrin hazırlanmasına üstünlük verilmişdir.

Şəkil 1-də Azərbaycan animasiya sənətinin tarixi inkişaf mərhələləri vizual şəkildə təqdim olunmuşdur. Burada hər bir dövrün xüsusiyyətləri, texniki və estetik yenilikləri, həmçinin milli və beynəlxalq səviyyədə əldə edilmiş uğurlar bir-biri ilə əlaqələndirilmiş formada əks etdirilmişdir. Şəkil vasitəsilə aydın şəkildə görünür ki, animasiya sənətinin inkişafı mərhələli və ardıcıl olmuş, hər yeni dövr əvvəlki təcrübələri inkişaf etdirərək milli mədəniyyətin vizual ifadəsini zənginləşdirmişdir. Bu, həm də Azərbaycan animasiya sənətinin texnoloji adaptasiya və estetik inkişaf strategiyasının nə qədər məqsədyönlü və sistemli şəkildə həyata keçirildiyini göstərir.

Şəkil 1. Azərbaycan animasiya sənətinin tarixi inkişafı.

İlk mərhələlər (1960–1980). Azərbaycan animasiyasının ilkin dövrü əsasən qısa metrajlı filmlərlə xarakterizə olunur və bu dövr milli mədəniyyətin vizual təəcəssümü baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. 1969-cu ildə çəkilmiş “**Jirdan**” filmi bu mərhələnin ən parlaq nümunələrindən biri hesab olunur. Film milli folklor motivlərini animasiya vasitəsilə vizual olaraq əks

etdirərək, uşaqlar üçün həm əyləncəli, həm də tərbiyəvi mesajlar təqdim etmişdir [2]. Bu film Azərbaycan animasiya məktəbinin əsas prinsiplərini formalaşdırmış və milli motivlərin vizual ifadəsi baxımından nümunəvi rol oynamışdır. 1970-ci illərin əvvəllərində çəkilmiş “**Gırılmaq**” və “**Dovşanla Tülkü**” filmləri də bu mərhələnin klassik nümunələrindəndir. Bu filmlərdə əsasən əl ilə çəkilmiş

animasiya texnikası, əl rəngləmə üsulları və karikatura üslubu tətbiq edilmişdir. Xüsusilə karikatura elementləri filmlərə humoristik və əyləncəli ton qazandırmış, eyni zamanda milli dəyərləri və sosial mesajları tamaşaçıya çatdırmışdır. Bu ilk mərhələnin əhəmiyyəti həm də ondan ibarət idi ki, o, milli dəyərlərin qorunmasını təmin etmiş, uşaqlar və gənc nəsil üçün vizual və mədəni yaddaş yaratmağa xidmət etmişdir. Bu dövrün animasiyası daha çox ölkə daxilində yayımlanmış, yerli auditoriyanın estetik və mənəvi tələblərinə cavab vermişdir.

İnkişaf dövrü (1980–2000). 1980–2000-ci illər Azərbaycan animasiyasının inkişaf mərhələsi kimi çıxış edir. Bu dövrdə texniki imkanlar hələ tam inkişaf etməsə də, estetik və texnoloji tərəfdən əhəmiyyətli təkmilləşmələr müşahidə olunmuşdur. Animasiya filmlərində yalnız əyləncə məqsədindən çıxış etməklə kifayətlənməyərək sosial, mədəni və ailəvi mesajlar ön plana çıxarılmışdır. 1985-ci ildə çəkilmiş **“Baba və Pişik”** filmi həm ölkə daxilində, həm də beynəlxalq festivallarda iştirak etmiş, Azərbaycan animasiyasının tanınmasına böyük töhfə vermişdir [3]. Həmçinin **“Qoca və Balıqçı”** və **“Küləkli Gün”** filmləri sosial mövzuları, ailə münasibətlərini, dostluğu və humanist prinsipləri ön plana çıxarmışdır. Bu dövrdə animasiyada texniki eksperimentlər də müşahidə olunmuşdur. Stop-motion texnikası və qarışıq animasiya üsulları filmlərə vizual zənginlik gətirmiş, estetik təcrübələrin inkişafına imkan yaratmışdır [6]. Beləliklə, bu inkişaf mərhələsi yalnız milli motivləri qorumaqla kifayətlənməmiş, həm də animasiyanın texniki imkanlarını genişləndirmiş və beynəlxalq səviyyədə təqdim olunması üçün baza yaratmışdır. Animasiya filmləri artıq izləyiciyə sosial və mədəni mesajları çatdıran vasitə kimi funksional rol qazanmışdır.

Müasir dövr (2000–indiyə qədər). XXI əsrin əvvəllərindən Azərbaycan animasiyası rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi ilə yeni mərhələyə qədəm qoymuşdur. Bu dövrdə animasiya sənəti artıq ənənəvi əl üsullarından çıxaraq 3D modelləmə, rəqəmsal rəngləmə, vizual effektlər və interaktiv multimedia layihələri sahəsində sürətlə inkişaf etmişdir.

Bu texnoloji inkişafı Azərbaycan animasiyasına vizual realizm, animasiya axıcılığı və daha mürəkkəb animasiya strukturlarının yaradılması imkanı vermişdir. Müasir dövrdə diqqət çəkən layihələrdən biri **“Nar Mobile”** animasiya seriyasıdır, hansı ki həm yerli, həm də beynəlxalq auditoriyada maraq doğurmuşdur. Bu layihə animasiyanın kommersiya və təhsil yönümlü potensialını nümayiş etdirir. Həmçinin **“Şirinlər”** və **“Azərfilm”** studiyasının rəqəmsal layihələri Azərbaycan animasiyasının texnoloji səviyyəsinin yüksəlməsini nümayiş etdirir [3]. Bu dövrdə həm qısa metrajlı, həm də seriyalı animasiya layihələri hazırlanmış, rəqəmsal texnologiyalar vasitəsilə vizual və səs effektləri təkmilləşdirilmişdir. Müasir dövr Azərbaycan animasiyasının həm milli motivləri qorumağa davam etməsinə, həm də texnoloji yenilikləri tətbiq etməklə beynəlxalq səviyyədə tanınmaq potensialını gücləndirməsinə imkan yaratmışdır. Bu mərhələdə xüsusilə gənc animasiya studiyaları, texnoloji startaplar və rəqəmsal platformalar vasitəsilə yeni ideyaların, interaktiv və multimedia layihələrin hazırlanması sürətlənmişdir.

Beləliklə, Azərbaycan animasiya sənəti 1960-cı illərdən bu günə qədər olan dövrdə həm texniki, həm estetik baxımdan əhəmiyyətli inkişaf mərhələlərini keçmiş, milli mədəniyyətin qorunması ilə yanaşı, beynəlxalq səviyyədə tanınan bir sənət forması kimi formalaşmışdır. Tarixi inkişaf mərhələləri göstərir ki, Azərbaycan animasiyası folklor və milli motivləri qorumaqla yanaşı, yeni texnologiyalar vasitəsilə davamlı modernləşməyə nail olmuşdur.

Dünya animasiya təcrübəsi. Dünya animasiya sənəti müxtəlif regionlarda fərqli inkişaf trayektoriyasına malikdir və hər bir regionun özünəməxsus vizual üslubu, texnoloji yanaşması və bədii prinsipləri mövcuddur. Qlobal animasiya təcrübəsi milli mədəniyyətlərin zənginliyi, texnoloji yeniliklər və kommersiya modellərinin birləşməsi nəticəsində formalaşmış, animasiyanı həm əyləncə, həm də incəsənət forması kimi inkişaf etdirmişdir. Belə bir inteqrasiya animasiyanın həm vizual estetikasının, həm də sosial və mədəni mesajların effektiv çatdırılmasının

təmin edilməsinə imkan yaratmışdır [4]. Bu baxımdan ABŞ, Avropa və Yaponiya animasiyası dünya animasiya sənətinin əsas istiqamətlərini təşkil edir və hər biri global trendlərə müxtəlif yollarla təsir göstərir. Bu regionların hər biri həm texnoloji inkişaf, həm kommertiya strategiyaları, həm də bədii eksperiment baxımından özünəməxsus metodologiyalar tətbiq etmişdir.

ABŞ animasiyası xüsusilə kommertiya və texnologiyaya sahəsində liderlik edir və dünya animasiya sənətinə əhəmiyyətli təsir göstərir. Disney və Pixar kimi studiyalar yalnız əyləncə üçün deyil, eyni zamanda vizual incəsənət standartlarını müəyyən edən layihələr hazırlamışdır. Disney-in 1937-ci ildə çəkdiyi **“Qar Qız və Yeddi Cüce”** filmi animasiyada vizual estetikaya yeni standartlar gətirmiş, klassik nağıl motivlərinin yüksək peşəkarlıqla təqdim olunmasının nümunəsini yaratmışdır. Bu film həm də əl ilə çəkilmiş animasiya texnikasının incəliklərini nümayiş etdirərək, rəng harmoniyası, hərəkət axıcılığı və xarakter dizaynı sahəsində yeni bədii prinsipləri ortaya qoymuşdur.

Daha sonra Pixar studiyasının 1995-ci ildə təqdim etdiyi **“Oyuncaq Hekayəsi” (Toy Story)** filmi dünya animasiya sənətində texnoloji inqilab yaratmışdır. Bu film tamamilə 3D animasiya texnologiyası ilə hazırlanmış və rəqəmsal modelləmə, işıqlandırma və rəngləmə metodlarının uğurlu tətbiqini nümayiş etdirmişdir. Texnoloji yeniliklər, animasiya prosesinin səmərəliliyini artırmaqla yanaşı, kommertiya imkanlarını da genişləndirmişdir. Pixar və digər ABŞ studiyaları bu texnoloji bazanı global bazara çıxış və beynəlxalq yayım imkanları üçün istifadə etmiş, beləliklə, animasiya həm sənət, həm də kommertiya baxımından uğurlu inteqrasiya nümunəsi yaratmışdır.

ABŞ animasiyasının bu uğuru yalnız texnologiyaya ilə məhdudlaşmır; o, həm də hekayə quruluşunun və xarakter inkişafının yüksək səviyyədə işlənməsi ilə müşayiət olunur. Hekayələrdə universal dəyərlərin təqdim edilməsi, emosional və psixoloji dərinlik, həm uşaqlar, həm də böyüklər üçün cəlbedici vizual dil yaratmışdır. Bu yanaşma, global tamaşaçı kütləsi üçün universal estetik

və mənəvi standartların formalaşmasına səbəb olmuşdur [5]. Nəticədə ABŞ animasiyası texnoloji və kommertiya sahəsindəki liderliyini bədii və mədəni baxımdan da gücləndirmiş, dünya animasiya sənətinin inkişafına uzunmüddətli təsir göstərmişdir.

Avropa animasiyası isə ABŞ-dan fərqli olaraq daha çox sənət yönümlü və eksperimental üslubları ilə seçilir. Fransada, Belçikada və İtaliyada inkişaf edən animasiya məktəbləri vizual eksperimentləri və fərdi yaradıcılığı ön plana çıxarır. Məsələn, 2010-cu ildə Fransa istehsalı olan **“The Triplets of Belleville”** filmi qeyri-adi vizual tərz və hekayə quruluşu ilə Avropa animasiyasının sənət yönümlü xüsusiyyətlərini nümayiş etdirmişdir. Avropa animasiyası kommertiya uğurundan daha çox sənət estetikası və yaradıcılıq prinsiplərinə diqqət yetirir, bu isə onu ABŞ animasiyasının kommertiya fokuslu modelini tamamlayan bir yanaşma halına gətirir. Bu cür yanaşma beynəlxalq festivallarda, məsələn, Annecy və Berlinale-də geniş tanınma qazanmışdır və Avropa animasiyasını sənət yönümlü, eksperimental və mədəniyyətini qoruyan bir sahə kimi təqdim etmişdir.

Yaponiya animasiyası, yəni anime, isə vizual üslub və dramaturji quruluş baxımından unikal xüsusiyyətlərə malikdir. Anime filmlərində xarakter dizaynı, detal səviyyəsi və vizual estetikaya xüsusi diqqət yetirilir. Hayao Miyazaki-nin **“Ruhların Qalası” (Spirited Away)** filmi 2001-ci ildə Oskar mükafatı qazanaraq global auditoriyada böyük təsir göstərmişdir. Anime yalnız uşaqlar üçün deyil, həm də böyüklər üçün mürəkkəb sosial və əxlaqi mövzuları əhatə edir. Müasir anime layihələri, məsələn, **“Your Name” (Kimi no Na wa)** və **“Attack on Titan” (Shingeki no Kyojin)**, texnoloji yeniliklərdən, rəqəmsal rəngləmə və 3D vizual effektlərdən istifadə etməklə hekayə anlatımını daha da zənginləşdirir və dünya animasiya sənətində unikal bir vizual-estetik model təqdim edir.

Müasir beynəlxalq trendlər göstərir ki, animasiya sənəti artıq yalnız kommertiya və əyləncə sahəsi kimi deyil, həm də sosial və mədəni mesajların çatdırılması üçün effektiv vasitədir. 3D animasiya, virtual reallıq (VR), artırılmış reallıq (AR), oyun mühərrikləri və

yüksək səviyyəli vizual effektlərin tətbiqi animasiyanın texnoloji imkanlarını əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirmişdir. Bu texnologiyalar vasitəsilə yaradıcı kollektivlər yalnız vizual realizm yaratmaqla kifayətlənmir, həm də tamaşaçıya interaktiv təcrübə təqdim edirlər. Məsələn, 2019-cu ildə çəkilmiş “The Lion King” remeyki real görünüşlü 3D animasiya texnologiyasını tətbiq edərək vizual realizm və texniki bacarıq baxımından beynəlxalq tələblərə cavab vermişdir. Eyni zamanda, beynəlxalq festivallarda təqdim olunan “Waltz with Bashir” (İsrail) və “Persepolis” (Fransa/İran) kimi layihələr qlobal mövzular, sosial məsələlər və eksperimental texnikaları əhatə edir. Bu nümunələr animasiyanın yalnız əyləncə vasitəsi olmadığını, həm də sosial və mədəni mesajların çatdırılmasında güclü alət olduğunu nümayiş etdirir [6].

ABŞ, Avropa və Yaponiya animasiyası nümunələri göstərir ki, animasiya həm milli mədəniyyətin qorunması və təbliği, həm də qlobal auditoriya ilə qarşılıqlı əlaqənin qurulması üçün effektiv vasitədir. Bu regionların təcrübəsi sübut edir ki, animasiya sənəti texnoloji yeniliklərlə birlikdə kommertiya və sənət estetikası arasında balansı təmin etdikdə qlobal səviyyədə uğur əldə edə bilər. Beynəlxalq təcrübələr həmçinin Azərbaycan animasiyası üçün mühüm dərslər təqdim edir. Belə ki, yerli animasiya milli motivləri qorumaqla texnoloji yenilikləri tətbiq edərək həm milli, həm də beynəlxalq səviyyədə tanınmaq potensialına malikdir.

Azərbaycan animasiyası və dünya animasiyası arasında müqayisə apararkən bir sıra əsas fərqləri və bənzərlikləri müşahidə etmək mümkündür. Texnologiya baxımından Azərbaycan animasiyası hələ də əsasən əl işləri və başlanğıc səviyyədə rəqəmsal animasiya metodlarına əsaslanır. Əksinə, dünya animasiyası 3D animasiya, virtual reallıq (VR), artırılmış reallıq (AR) və yüksək texnoloji infrastrukturdan istifadə etməklə vizual realizm, interaktivlik və qlobal standartlara cavab verən estetik keyfiyyət yaradır. Bu fərq texnoloji imkanlar və investisiya səviyyəsi ilə birbaşa əlaqəlidir.

Mövzu və motiv baxımından Azərbaycan animasiyası əsasən milli folklor, uşaq nağılları, tarix və milli dəyərləri əsas götürür. Bu yanaşma milli mədəniyyətin qorunması və gələcək nəsillərə çatdırılması baxımından əhəmiyyətli olsa da, bəzən mövzu çeşidliliyi və qlobal aktual məsələlərin əks olunması baxımından məhdud qalır. Dünya animasiyası isə müxtəlif janrları və mövzuları əhatə edir: sosial, siyasi, ekoloji və insan haqları məsələləri, qlobal və multikultural temalar, eksperimental vizual üsullar və qlobal əhəmiyyətli narativlər dünya animasiyasının əsasını təşkil edir.

Təhsil və kadr hazırlığı sahəsində də nəzərəçarpan fərqlər mövcuddur. Azərbaycan animasiyasında hələ ki, məhdud sayda animasiya kursları, yerli studiyalar və təlim proqramları fəaliyyət göstərir. Bu isə peşəkar kadrların yetişməsi və innovativ texnologiyaların tətbiqi imkanlarını məhdudlaşdırır. Dünya animasiyası isə akademik proqramlar, beynəlxalq təlimlər, master-klasslar və global təcrübə mübadiləsi vasitəsilə yüksək ixtisaslı animasiya mütəxəssislərinin hazırlanmasını təmin edir.

Beynəlxalq nüfuz baxımından da fərqlər açıq görünür. Azərbaycan animasiyası hazırda yalnız məhdud festivallar, sərgilər və regional layihələrlə təmsil olunur. Dünya animasiyası isə qlobal festivallar, kommertiya uğurları və beynəlxalq mediada geniş tanınma ilə xarakterizə olunur. Bu vəziyyət Azərbaycan animasiyasının beynəlxalq səviyyədə tanınması üçün əlavə strategiyaların, texnoloji inkişafın və kreativ layihələrin vacibliyini vurğulayır [7].

Cədvəl 1-dəki müqayisə göstərir ki, Azərbaycan animasiyası milli motivləri qorumaqda güclü potensiala malik olsa da, texnologiya və beynəlxalq nüfuz baxımından dünya təcrübəsindən müəyyən fərqlənir. Bununla yanaşı, dünya animasiyasının texnoloji və kommertiya yönümlü təcrübələri Azərbaycan animasiyası üçün təhsil, texnologiya və beynəlxalq əməkdaşlıq sahələrində inkişaf imkanları təqdim edir. Beləliklə, Azərbaycan animasiyası milli dəyərləri qoruyaraq, texnoloji yenilikləri və beynəlxalq təcrübələri inteqrasiya etməklə qlobal səviyyədə daha geniş tanınma əldə edə bilər.

Cədvəl 1. Azərbaycan və dünya animasiya təcrübəsinin müqayisəsi.

Müqayisə sahəsi	Azərbaycan Animasiyası	Dünya Animasiyası
Texnologiya	Əl işləri və əsas rəqəmsal animasiya	3D animasiya, VR, yüksək texnoloji infrastruktur
Mövzu və motiv	Folklor, milli dəyərlər, uşaq nağılları	Müxtəlif janrlar, qlobal və sosial mövzular
Təhsil və kadr hazırlığı	Məhdud animasiya kursları və studiyalar	Akademik proqramlar və beynəlxalq təlimlər
Beynəlxalq nüfuz	Məhdud festivallar və sərgilər	Qlobal festivallar, kommersiya uğurları

Nəticə

Azərbaycan animasiya sənəti XX əsrin ortalarından başlayaraq formalaşmış və müasir dövrdə rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi ilə daha da zənginləşmişdir. Ənənəvi əl animasiyasından başlayaraq kompüter qrafikası, 3D modelləşdirmə və interaktiv texnologiyaların istifadəsi Azərbaycan animasiyasının vizual keyfiyyətini yüksəltmiş, mövzuların daha geniş spektrdə işlənməsinə imkan yaratmışdır. Bu inkişaf həm milli mədəniyyətin vizual ifadəsini, həm də sosial və təhsil yönümlü mesajların daha təsirli çatdırılmasını təmin etmişdir. Lakin dünya animasiya təcrübəsi ilə müqayisədə Azərbaycan animasiyası həm texnoloji, həm də kommersiya baxımından müəyyən çətinliklərlə üzləşir. Texnologiya baxımından bəzi studiyalarda müasir proqram təminatı və yüksək səviyyəli avadanlıqların tam istifadəsi hələ də məhduddur, bu da animasiya layihələrinin keyfiyyətinə və istehsal sürətinə təsir göstərir. Kommersiya baxımından isə beynəlxalq bazara çıxış, marketing strategiyaları və investisiya imkanları hələ kifayət qədər inkişaf etməmişdir. Bu səbəbdən yerli animasiya layihələrinin qlobal miqyasda rəqabət aparması müəyyən çətinliklərlə müşayiət olunur.

Buna baxmayaraq, Azərbaycan animasiyası milli motivlərin qorunması və kreativ yanaşmalar sayəsində beynəlxalq səviyyədə tanınmaq potensialına malikdir. Folklor, nağıl və milli musiqi elementlərinin vizual əsərlərdə uğurla əks etdirilməsi, yaradıcı kollektivlərin yeni texnologiyalara adaptasiya bacarığı və interaktiv yanaşmalar bu sənəti unikallaşdırır. Azərbaycan animasiyasının bu potensialı, müasir dünya animasiya sənətinin meyarları ilə müqayisədə onu fərqləndirən əsas üstünlükdür.

Gələcəkdə Azərbaycan animasiya sənətinin inkişafı üçün bir neçə əsas istiqamət müəyyən edilməlidir. Birincisi, peşəkar kadr hazırlığı sahəsində investisiyaların artırılması vacibdir; animasiya sahəsində ixtisaslaşmış təhsil proqramlarının və təlim laboratoriyalarının genişləndirilməsi gənc yaradıcıların yetişməsinə şərait yaradacaqdır. İkincisi, texnoloji inkişafın sürətləndirilməsi üçün müasir proqram təminatı, 3D animasiya və rəqəmsal vizual effektlər sahəsində təcrübələrin artırılması tələb olunur. Üçüncüsü, beynəlxalq əməkdaşlıqların və qlobal animasiya platformalarında iştirakın təşviqi yerli animasiya məhsullarının tanınmasına, həmçinin beynəlxalq standartlara uyğun layihələrin hazırlanmasına imkan verəcəkdir.

Nəticə etibarilə, Azərbaycan animasiya sənəti yalnız milli mədəniyyətin qorunması və vizual ifadəsi vasitəsi kimi deyil, həm də beynəlxalq səviyyədə rəqabət aparmaq potensialına malik bir sahə kimi qiymətləndirilir. Texnoloji inkişaf, peşəkar kadrların yetişdirilməsi və beynəlxalq əməkdaşlıqların gücləndirilməsi bu sahənin gələcəkdə daha sürətli inkişafını təmin edə bilər. Azərbaycan animasiyası, milli və beynəlxalq aspektlər arasında balans yaradaraq, həm yerli tamaşaçıların mədəni-estetik tələblərini ödəyərək, həm də dünya animasiya sənətinə uğurlu töhfələr verə bilər.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Bendazzi G. Animation: A world history. London, UK: CRC Press. 2016;101–130.
2. Cavallaro D. Anime and the art of adaptation. London, UK: Palgrave Macmillan. 2010;15–42.
3. Disney W., Thomas F. The Disney way of animation. New York, NY: Disney Editions. 1994;50–78.

4. Əliyeva S. Azərbaycan animasiya sənətinin inkişafı: Tarix və perspektivlər. Bakı: Nurlan Nəşriyyat, 2019;10–38.
5. Furniss M. Art in motion: Animation aesthetics. London, UK: John Libbey Publishing, 2008;33–60.
6. Miyazaki H. Starting point: 1979–1996. Tokyo, Japan: Viz Media. 2002;5–29.
7. Quliyev M. Gənc animasiyaçıların beynəlxalq təcrübəsi. Bakı: Kino Araşdırmalar Mərkəzi. 2016;23–45.

Minakhanim Elshan ABDULLAYEVA

Master's student at Azerbaijan State University of Culture and Arts

DEVELOPMENT OF AZERBAIJAN ANIMATION ART AND COMPARISON WITH WORLD ANIMATION PRACTICE

Summary

This article analyzes in detail the historical development stages of Azerbaijani animation art, its current state and comparison with world animation practice. Azerbaijani animation began to take shape in the mid-20th century, especially with the activities of the “Azerbaijanfilm” film studio, which developed national motifs as a means of visual presentation. The article shows that Azerbaijani animation is of particular importance in terms of preserving national culture and bringing folklore and literary examples to a wide audience. The study shows that Azerbaijani animation faced various technological and social limitations in historical periods. At the first stage, animation was mainly drawn by hand and enriched with classical fairy tale motifs. At the next stage, the increase in technological capabilities, the application of digital technologies and international cooperation improved the quality and visual aesthetics of Azerbaijani animation. In modern times, local animation studios implement both commercial and artistic projects using 2D and 3D animation technologies. The article compares the world animation experience, analyzes the characteristics of US, Japanese and European animation schools. It was determined that the role of technological infrastructure, professional staff training and commercial strategies in international animation art is higher than in Azerbaijani experience. At the same time, it is noted that social themes, experimental techniques and global themes are widely developed in world animation. The analysis shows that Azerbaijani animation has the potential to be recognized internationally while preserving national values. For this, it is important to increase staff training, strengthen the technological base, and expand international festivals and cooperation. As a result, Azerbaijani animation can contribute to both the preservation of national culture and increasing competitiveness in the international arena. This summary summarizes the main conclusions drawn from the history, current state and comparison of Azerbaijani animation art with world experience and provides recommendations for future research directions.

Keywords: Azerbaijani animation, national culture, digital animation, world animation experience, visual aesthetics.

Минаханым Эльшан АБДУЛЛАЕВА

Магистр Азербайджанский государственный университет культуры и искусств

РАЗВИТИЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО АНИМАЦИОННОГО ИСКУССТВА И СРАВНЕНИЕ С МИРОВОЙ ПРАКТИКОЙ

Резюме

В данной статье подробно анализируются исторические этапы развития азербайджанского анимационного искусства, его современное состояние и сравнение с мировой практикой. Формирование азербайджанской анимации началось в середине XX века, в частности, с деятельностью киностудии «Азербайджанфильм», которая развивала национальные мотивы как средство визуального представления. В статье показано, что азербайджанская анимация имеет особое значение с точки зрения сохранения национальной культуры и доведения до широкой аудитории образцов фольклора и литературы. Исследование показывает, что азербайджанская анимация в различные исторические периоды сталкивалась с различными технологическими и социальными ограничениями. На первом этапе анимация в основном рисовалась от руки и обогащалась классическими сказочными мотивами. На следующем этапе рост технологических возможностей, применение цифровых технологий и международное сотрудничество улучшили качество и визуальную эстетику азербайджанской анимации. В настоящее время местные анимационные студии реализуют как коммерческие, так и художественные проекты, используя технологии 2D и 3D анимации. В статье сравнивается мировой опыт анимации, анализируются особенности анимационных школ США, Японии и Европы. Установлено, что роль технологической инфраструктуры, профессиональной подготовки кадров и коммерческих стратегий в международном анимационном искусстве выше, чем в азербайджанском опыте. При этом отмечается широкое развитие в мировой анимации социальных тем, экспериментальных техник и глобальных тем. Анализ показывает, что азербайджанская анимация имеет потенциал для международного признания при сохранении национальных ценностей. Для этого важно повышать уровень подготовки кадров, укреплять технологическую базу, расширять международные фестивали и сотрудничество. В результате азербайджанская анимация может способствовать как сохранению национальной культуры, так и повышению конкурентоспособности на международной арене. В данном резюме суммируются основные выводы, сделанные на основе истории, современного состояния и сравнения азербайджанского анимационного искусства с мировым опытом, а также даются рекомендации по будущим направлениям исследований.

Ключевые слова: Азербайджанская анимация, национальная культура, цифровая анимация, мировой анимационный опыт, визуальная эстетика.

Daxil olub: 07.04.2026